

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕЦЕПТИВНИХ ВИДІВ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПІСЛЯДИПЛОМНОМУ НАВЧАННІ

IMPROVING RECEPTIVE LANGUAGE SKILLS OF AN ENGLISH TEACHER IN POSTGRADUATE EDUCATION

Одним із основних завдань вітчизняної післядипломної освіти є удосконалення професійної компетентності учителя іноземних мов та створення сприятливих умов для його професійного зростання. Матеріал статті висвітлює проблеми розвитку навичок рецептивних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання і професійно орієнтованого читання) вчителя англійської мови як дієвих засобів удосконалення його іншомовної комунікативної компетентності в процесі післядипломного навчання. У статті охарактеризовано основні рецептивні види мовленнєвої діяльності (аудіювання та професійно орієнтоване читання) вчителя із зазначенням мети їхнього використання і прийомів навчальної діяльності у післядипломній освіті. Зокрема, обґрунтовано думку про те, що у післядипломному навчанні роботу з удосконалення іншомовної комунікативної компетентності педагогів варто починати саме з розвитку навичок аудіювання, поглибивши знання вчителя про три основні функції цього виду мовленнєвої діяльності. Також у статті визначені основні уміння, над якими має працювати вчитель англійської мови, удосконалюючи методичні навички аудіювання та наведені зразки вправ, що можуть ефективно використовуватися в освіті дорослих. Також матеріал статті включає аналіз базових етапів розвитку іншомовної комунікативної компетентності вчителя англійської мови на курсах підвищення кваліфікації у процесі удосконалення навичок професійно орієнтованого читання. Обґрунтовано доцільні стратегії розвитку іншомовного професійно орієнтованого читання педагога та наведено перелік вправ для розвитку навичок ознайомлювального, навчаючого, пошукового читання текстів, які ефективно сприяють розвитку іншомовної компетентності вчителя англійської мови.

Ключові слова: післядипломна освіта, аудіювання, професійно орієнтоване іншомовне читання, іншомовна комунікативна компе-

тентність, міжкультурна комунікація, мовленнєва діяльність, стратегія розвитку.

One of the key challenges facing the domestic system of continuing postgraduate education is enhancing the professional competence of foreign language teachers and creating a supportive environment for their professional growth. This article addresses the development and improvement of English teachers' receptive language skills (listening and professionally-oriented reading), highlighting them as practical tools for enhancing their foreign language communicative competence within the postgraduate education system.

The article outlines teachers' main receptive language skills—listening and professionally-oriented reading—specifying their purpose and providing teaching techniques suitable for adult education. It argues that in postgraduate training, improving educators' foreign language communicative competence should begin with developing listening skills, thereby deepening the teacher's understanding of this activity's three main functions. The text also identifies the essential skills an English teacher should develop to enhance their methodological listening abilities. It also provides examples of exercises that can be effectively used in adult education.

Furthermore, the article analyses the fundamental stages of developing an English teacher's foreign language communicative competence during professional development courses, focusing on improving their professionally-oriented reading skills. It outlines effective strategies for developing a teacher's professionally oriented foreign language reading. It includes a list of exercises for developing skills of reading for gist, for specific information and for detail, all of which contribute effectively to the development of the English teacher's foreign language competence.

Key words: postgraduate education, listening, professionally-oriented foreign language reading, foreign language communicative competence, intercultural communication, language activity, development strategy.

УДК 378.147:811.161.2
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/85.2.22>

Сафарян С.І.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри
мовно-літературної освіти
Інституту післядипломної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Жарікова Л.М.,
ст. викладач кафедри
мовно-літературної освіти
Інституту післядипломної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми. Сучасна вітчизняна система педагогічної післядипломної освіти передусім спрямована на забезпечення ефективних умов для якісного професійного розвитку вчителів. Зокрема, працюючи із вчителями англійської мови під час післядипломного навчання, з метою забезпечення високого рівня професійно-практичних навичок, необхідно обов'язково приділяти час розвитку їхньої комунікативної компетентності шляхом удосконалення різних видів мовленнєвої діяльності. Значну роль у становленні цих навичок відіграють рецептивні види мовленнєвої діяльності: аудіювання тексту та професійно орієнтоване читання.

Аналіз останніх досліджень. Стаття базується на основних положеннях наукових робіт

вітчизняних та зарубіжних авторів з питань теорії мовленнєвої діяльності і розвитку вторинної мовної особистості педагога (М. Денисенко, Ю. Жигалкіна, В. Ніколаєнко, А. Соломаха); провідних засад компетентнісного підходу та комунікативно-орієнтованого навчання (І. Зязюн, С. Ніколаєва, І. Підласий, А. Птушка, Ф. Бруггер, С. Гото); методики аудіювання та навчання іншомовного професійно орієнтованого читання (А. Борецька, О. Бочкарьова, Ж. Глуценко, І. Задорожна, І. Триндяк, В. Черниш, І. Щукіна, О. Юркевич, Р. Мільруд, Т. Гатчінсон, А. Уотерс тощо); методики вибору стратегії навчання (Н. Бориско, О. Кузьменко, О. Квасова, Т. Савицька, І. Самойлюкевич, Р. Гарнер, К. Гріффітс, П. Гу, Ш. Деррі, Й. Мареш, Р. Меєр, А. Сімсек, К. Уейнштейн,

Дж. Шаксміт та інші). Попри значну кількість наукових розвідок зазначеної проблеми, вона залишається актуальною та потребує подальшого аналізу відповідно до підвищення ролі іноземних мов у сучасному полікультурному світі та з урахуванням того, що сучасному вчителю необхідно постійно підвищувати рівень володіння іноземною мовою.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування ефективних навчальних стратегій та методичного інструментарію, які є результативними для аудіювання і професійно орієнтованого англомовного читання вчителів під час їхнього післядипломного навчання, а також презентація відповідних вправ для розвитку рецептивних видів мовленнєвої діяльності вчителів.

Виклад основного матеріалу. З метою ефективного розвитку іншомовної комунікативної компетентності вчителя англійської мови під час його навчання у післядипломній освіті, необхідно проводити систематичну роботу з розвитку та удосконалення навичок рецептивних видів мовленнєвої діяльності. Розпочинати варто саме із удосконалення методики аудіювання, як самостійного виду мовленнєвої діяльності, що передбачає сприйняття і розуміння усного мовлення. Вчителів слід ознайомити із трьома різними функціями (ролями) аудіювання, які визначають його зміст.

Практична мета удосконалення професійної компетентності вчителя іноземної мови передбачає опанування ним методикою аудіювання в цих трьох функціях, оскільки саме вони дозволяють ефективно здійснювати усну комунікацію.

Вчителя англійської мови на шляху його професійного зростання необхідно озброїти сучасним методичним інструментарієм розвитку навичок аудіювання в учнів з метою формування в них:

- умінь розуміти літературне та розмовне мовлення носіїв мови для задоволення елементарних потреб (привітання, передача інформації);
- умінь визначати тему і мету бесіди та її основний зміст;
- умінь звертатися до співрозмовника у разі виникнення якихось ускладнень (прохання говорити повільніше, простіше, повторити, уточнити

значення незнайомого слова, висловити думку по-іншому);

– умінь повно і точно розуміти висловлювання вчителя та однокласників, а також основний зміст аудіотексту в умовах опосередкованого сприймання повідомлення.

Для ефективного оволодіння вчителями англійської мови методиками аудіювання на курсах підвищення кваліфікації потрібно тренувати їх у сприйманні звукового ряду мовлення англійською мовою. За слушним зауваженням дослідниці І. Триндяк, для аудіювання, зокрема, слід «сформувати певні образи англійських мовних явищ з урахуванням їхніх фонетичних, граматичних і лексичних ознак, які б стали моделлю цих явищ у пам'яті вчителів з відображенням їхніх істотних властивостей» [с. 226]. При цьому удосконалюються навички вчителя:

- розрізняти суттєві диференціальні ознаки, притаманні мовним явищам, що аудіюються;
- виокремлювати ці явища шляхом порівняння їхніх ознак з ознаками внутрішніх образів, які їм відповідають;
- розуміти висловлювання через осмислення звукових форм на основі цих образів;
- здійснювати випереджальне прогнозування під час слухового сприймання тексту.

Серед результативних вправ для розвитку навичок аудіювання у вчителів можна запропонувати такі:

1. Sounds of Silence. Listening Concentration Exercise.

This is an excellent activity for any level to help students focus entirely on listening and improve their concentration. Ask the participants to close their eyes and focus for 30 seconds. While listening, they should pay attention to the sounds around them, for example, footsteps in the hallway, a ticking clock, etc. After 30 seconds, ask what sounds they heard. Afterwards, ask the participants to listen again with their eyes closed. This time, you will perform an action, and they must guess what you are doing based on the sound they hear. For example, writing on the board, crumpling some paper and throwing it in the bin, opening the

Таблиця 1

Функції/ролі аудіювання

Роль аудіювання	Спрямування	Сфера відтворення	Методи
Як окремий самостійний вид комунікативної діяльності	Відображає потреби мовця, характер його діяльності	Процес перегляду/прослуховування фільмів, кліпів, телепередач тощо	Свідомо-практичний, аудіо-візуальний
Як складова усної комунікації	Задовольняє потреби в обміні словесною інформацією	Будь-яке спілкування з метою задоволення особистісних, соціальних, професійних та ін.. потреб	Комунікативний, аудіо-лінгвальний
Як зворотний зв'язок мовця під час говоріння	Здійснює самоконтроль правильності реалізації мовних намірів у звуковій формі	Невід'ємний елемент процесу говоріння	Інтегральний аудіо-лінгвальний

window, eating a sweet and crumpling the wrapper, jumping on the spot, drinking some water from a glass, pushing a chair under a desk, drumming your fingers on the desk. It is an excellent warm-up activity [6].

2. Up the Trail

This activity encourages students to predict what they will hear next.

Tell the students that they will listen to a story, and you will pause occasionally to ask them what they think will happen next. You can start by demonstrating how to do the task: you read the first sentence, and the students suggest what might come next.

Tell the story, stopping so that the students can make their predictions. You can give them the necessary vocabulary beforehand and then ask what the story might be about if it contains those words [5, p. 58].

3. Listening to the exact text at different levels of information processing

Activities should involve Listening Comprehension level (Listening for gist, for specific information and in detail), level of creative processing of perceived information, and level of application of acquired information in communication and other activities.

Suggested tasks:

Watch the video

Answer the questions on the text

Listen to the text, try to retell it using questions as a plan

Listen to the text and choose the title, prove your choice

Listen to the text and tell what it is about

What is the main idea of the text?

Tell what you think about a man with a mobile phone.

What is the moral of the story?

Do you like it?

What do you think about the main characters of the story?

Do you often meet such persons in real life?

How would you act in the same situation? [10]

У розвитку іншомовної комунікативної компетентності вчителя англійської мови у системі післядипломної освіти продуктивним є також розвиток навичок творчого професійно орієнтованого читання, яке дослідники розглядають водночас як мету, і як засіб навчання мови. Читання – це універсальний спосіб отримання необхідної інформації, зокрема іншомовної. Саме тому вчителю англійської мови потрібно вільно володіти навичками іншомовного читання, систематично удосконалюючи його і під час навчання на курсах підвищення кваліфікації.

Спираючись на наукове дослідження Шевченко С. та Харицької С. в галузі навчання іноземних мов [4, с. 167–168], можна дійти висновку, що на розвиток навичок творчого читання педагога впливають правильно обрані стратегії професійно орієнтованого читання у системі післядипломної освіти. Спробуємо визначити найдоцільніші з них:

Таблиця 2

Навчальні стратегії професійно орієнтованого читання

Стратегії	Характеристика
Самоадаптація (linking to previous knowledge)	У навчанні читання діяльність учителя починається завжди з активізації його попереднього суб'єктного життєвого і мовленнєвого досвіду. Педагог адаптується до тексту через власне сприйняття дійсності та свій професійний філологічний досвід.
Рефлексія (рефлексійне мислення) (reflection)	З метою повноцінного сприймання і розуміння тексту передбачає проведення паралелей між його темою та власним досвідом педагога. Активізує пам'ять, процеси використання набутих знань, планування та виконання дій, передбачає проведення паралелей між темою тексту та власним досвідом з метою повноцінного розуміння тексту. Активізує процеси пам'яті, використання набутих знань і досвіду, планування та виконання дій, оцінювання досягнутого результату.
Сканування (skanning)	З метою декодування важливої інформації, яка потрібна для подальшого розуміння ідеї тексту використовуються особливі графічні і текстові показники.
Верифікація та прогнозування (drawing inferences)	Аналізує взаємопов'язані елементи тексту, сприяє усвідомленню змін, що відбулись у розумінні тексту. залучає життєвий та мовленнєвий досвід, планує стратегічні процеси для успішного досягнення поставлених цілей читання.
Візуалізація (visualising)	Допомагає зосередитись, запам'ятати потрібну інформацію та застосувати цю стратегію навіть у ситуаціях, які потребують творчих і неординарних рішень. Читаючи текст, педагоги візуалізують його в зображення, через яке покращуються розуміння тексту.
«Згори-вниз», «знизу-вгору» (top-down, bottom-up)	Сприяє розумінню тексту шляхом урахування індивідуальних значень або граматичних характеристик основних одиниць тексту (наприклад, окремих слів), відштовхуючись від яких читач розуміє текст. Стратегія «знизу-вгору» є більш ефективною для вчителів.
«читання із помітками» (note-taking)	Записи під час читання професійно орієнтованого тексту допомагають учителям контролювати його розуміння, структуруючи інформацію та основні ідеї. Допомагають визначати важливу інформацію та деталі тексту.

Для розвитку компетентності в іншомовному читанні відповідно до названих стратегій професійно орієнтованого читання на курсах підвищення кваліфікації доцільно використовувати навчальні вправи з метою удосконалення навичок різних видів читання: ознайомлювального, навчаючого та пошукового.

Ефективними у навчанні вчителів можуть бути і такі вправи:

Speaking about the development of reading comprehension skills in teachers, special attention should be paid to the development of mediation skills, namely, to mediating a text. According to the CEFR Companion Volume, they include relaying specific information, explaining data, processing a text, translating a written text, note-taking, expressing a personal response to creative texts, and analysing and criticising creative texts. Also, we should take into consideration mediation strategies to explain a new concept (linking to previous knowledge and breaking down complicated information) and to simplify a text. The activities we offer to develop teachers' reading skills also aim to develop some of these mediation competencies and strategies.

1. Asking questions about the text you are reading. Asking questions while reading leads

to a deeper understanding of the core content. Furthermore, this active asking facilitates identifying and analysing embedded themes, motifs, and other structural elements that might otherwise be overlooked. Questions can focus on understanding the main idea, supporting details, or making predictions. This active engagement helps readers monitor their comprehension and identify areas needing clarification.

2. Linking to previous knowledge. Make three categories of connection as defined by Colleen Buddy: Text-to-Text, Text-to-Self, and Text-to-World. This will link your reading to specific texts or events you have studied or experienced. The questions you may use:

How do the ideas in this text remind you of another text (story, book, movie, song, etc)?

How do the ideas in this text relate to your own life, ideas, and experiences?

How do the ideas in this text relate to the larger world – past, present, and future?

3. Drawing inferences. Experienced readers use their previous knowledge about a topic and the information they have learnt from the text thus far to make predictions about what might happen next, which is essential for comprehending text.

Таблиця 3

Види читання та відповідні вправи

Вид читання	Характеристика	Вправи
Ознайомлювальне іншомовне (reading for gist)	Читання із розумінням основного змісту прочитаного	1) розташуйте запитання (заголовки), подані в інструкції, у послідовній відповідності до змісту тексту; 2) оберіть правильну відповідь із декількох варіантів (multiple choice); 3) складіть план тексту; 4) знайдіть у тексті відповідь на поставлене у заголовку запитання; 5) придумайте заголовок для тексту; 6) зробіть усний /письмовий переказ прочитаного; 7) зробіть висновки на основі прочитаного; 8) складіть анотацію до прочитаного; 9) сформулюйте найбільш цікаві думки, які ви зустріли у тексті; 10) на основі прочитаного зробіть ілюстрації, діаграми, схеми тощо; 11) сформулюйте думку, про доцільність використання прочитаного у вашій професійній діяльності.
Навчаюче (reading in detail)	Читання із повним розумінням прочитаного, включаючи деталі	1) розташуйте факти, що наявні в тексті, за ступенем важливості; 2) визначте найважливіші думки в тексті, обґрунтуйте свій вибір; 3) додайте в текст власну інформацію, не порушуючи композиційну цілісність тексту; 4) перечитайте скорочений варіант тексту, заповнюючи пропуски слів (cloze test); 5) сформулюйте запитання до тексту; 7) напишіть тези прочитаного; 8) напишіть рецензію на прочитаний текст; 9) зробіть переклад тексту.
Пошукове (reading for specific information)	Читання із вилученням необхідної (вибіркової) інформації	1) визначте тему та ідею тексту; 2) обґрунтуйте вибір заголовка; 3) прочитайте та порівняйте два тексти на одну тему, визначте спільне та відмінне; 4) визначте відповідність анотації, внесіть необхідні зміни до неї; 5) сформулюйте авторський задум, аргументуючи прикладами із тексту; 6) розділіть текст за складеним вами планом; 7) продивіться ілюстрації до тексту, визначте в тексті проілюстровані епізоди; 8) сформулюйте резюме до тексту, співставляючи його із власним досвідом.

4. Determining importance. Experienced readers should continually sort through and prioritise information, paying attention to the verbal or structural clues of the text, identifying significant information. This will help to analyse and summarise the information obtained from the passage [9].

Працюючи над розвитком навичок професійно орієнтованого читання у післядипломній освіті, необхідно обов'язково урахувати методичні передумови формування компетентності у читанні, співвідносячи їх із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, Професійними стандартами та вимогами. Найефективнішим видається поетапний розвиток означеної компетентності, а саме удосконалення іншомовного читання вчителя на трьох етапах роботи:

- передтестовому – спрямований на створення відповідної лінгвістичної та ситуативної атмосфери для сприйняття тексту;
- текстовому – спрямований на читання тексту та його розуміння з паралельним виконанням комунікативного завдання;
- післятекстовому – спрямований на контроль розуміння прочитаного, на перевірку виконання комунікативного завдання та на ступінь сприйняття інформації.

Висновки. Підсумовуючи, можемо зазначити:

- у післядипломному навчанні педагогів розвиток рецептивних видів мовленнєвої діяльності базується на основних положеннях андрагогіки, теорії мови та методики навчання іноземної мови;
- досконале володіння рецептивними видами мовленнєвої діяльності (аудіювання та читання) забезпечує високий рівень комунікативної компетентності і міжкультурної комунікації вчителя;
- читання та аудіювання є засобом і методом навчання мови, воно збагачує лексичний запас, забезпечує накопичення мовного досвіду як необхідної умови правильності усного мовлення;
- текст, його зміст і стратегії читання та методики аудіювання, які відповідають індивідуальним здібностям педагогів, є важливими засобами

удосконалення іншомовної комунікативної компетентності вчителя іноземної мови.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. д-р пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Панова Л.С., Андрійко І.Ф., Тезікова С.В. та ін. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 327 с.
3. Триндяк І. Основні методи навчання аудіювання. Вимоги до базового рівня володіння аудіюванням. Актуальні питання гуманітарних наук. Випуск 44. Т. 3., 2021. С. 223-226.
4. Шевченко С.І., Харицька С.В. Стратегії професійно орієнтованого читання студентів філологічних спеціальностей. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія, №38. Т. 2., 2019. С. 166-169.
5. White, Goodith. Listening (Oxford Resource Books for Teachers). Oxford: Oxford University Press, 1998. 154 p.
6. Чорна Ю. 5 ефективних вправ для покращення навичок аудіювання. Grade. URL: <https://grade.ua/uk/blog/5-effective-steps-to-improve-listening-skills/> (дата звернення: 27.06.2025).
7. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion volume. (2020)
8. Herrity, Jennifer. 7 Simple Strategies to Improve Reading Comprehension. *Indeed*. URL: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/reading-comprehension-improvement-strategies> (дата звернення: 27.06.2025).
9. Power, Brenda. What Are the Seven Reading Comprehension Strategies? *Choice literacy*. URL: <https://choiceliteracy.com/article/what-are-the-seven-reading-comprehension-strategies/> (дата звернення: 27.06.2025).
10. Навчання аудіювання, зразки завдань. На урок. URL: <https://naurok.com.ua/navchannya-audiyuvannya-zrazki-zavdan-375086.html> (дата звернення: 27.06.2025).